

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2012. Цей переклад здійснено за дорученням та за підтримки Трестового фонду з прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є обов'язковим для Суду. Для більш докладної інформації дивіться повне позначення авторського права у кінці цього документу.

© Council of Europe / European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ВЕЛИКА ПАЛАТА

СПРАВА «АКСУ проти ТУРЕЧЧИНИ»

[CASE OF AKSU v. TURKEY]

(Заяви №№ 4149/04 та 41029/04)

РІШЕННЯ

Страсбург

15 березня 2012 року

Дане рішення є остаточним, але до його тексту можуть бути внесені редакційні зміни.

У справі «Аксу проти Туреччини» [Aksu v. Turkey],

Європейський суд з прав людини [надалі також – «Європейський суд», «Суд»], розглядаючи справу Великою Палатою у складі:

Ніколаса Братца, Голови,
Жана Поля Коста,
Жозепа Касадеваля,
Ніни Вайїч,
Діна Шпільмана,
Карела Юнгвірта,
Анатолія Ковлера,
Елізабет Фура,
Альвіні Гюлумян,
Марка Віллігера,
П'яві Хірвель,
Луїса Лопес Герра,
Мір'яни Лазарова Трайковскі,
Небойси Вучініча,
Ішил Каракас,
Вінсента Етноні Де Гаetano,
Ангеліки Нюссбергер, суддів,

а також за участю Майкла О'Бойла, Заступника Секретаря-Канцлера Європейського суду,

провівши 13 квітня 2011 року та 1 лютого 2012 року слухання у справі за закритими дверима, 1 лютого 2012 року виніс наступне рішення:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за двома заявами (№№ 4149/04 і 41029/04) проти Турецької Республіки, поданими до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі - «Конвенція») громадянином Туреччини паном Мустафою Аксу (надалі - «заявник») 23 січня та 4 серпня 2004 року відповідно.
2. Заявника, якому було компенсовано витрати з надання правової допомоги, представляв пан С. Есмер, юрист, який практикував у м. Анкарі. Турецький Уряд (надалі – «Уряд») був представлений Уповноваженим представником Турецької Республіки при Європейському суді з прав людини.
3. Заявник стверджував, що три фінансованих за державний рахунок видання (книга та два словники) містили зауваження та вислови, які відображали анти-ромські настрої. Він послався на статтю 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.
4. Заяви були передані до Другої Секції Суду (пункт 1 правила 52 Регламенту Суду). 27 липня 2010 року Палата цієї Секції, яка складалася з суддів Франсуази Тюлкенс, Іренеу Кабрала Баррето, Дануте Йочієне, Драголюба Поповіча, Нони Цоцорії, Ішил Каракас та Крістіни Пардалос, а також заступника Секретаря Секції Стенлі Найсмита, винесла рішення про об'єднання заяв (пункт 1 правила 42 Регламенту Суду) і постановила чотирма

голосами проти трьох, що в даній справі не було порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

5. 22 листопада 2010 року колегія суддів Великої Палати на підставі клопотання заявника від 25 жовтня 2010 року вирішила передати справу на розгляд Великої Палати згідно з положеннями статті 43 Конвенції.

6. Склад Великої Палати був визначений у відповідності до положень пунктів 4 і 5 статті 26 Конвенції і правила 24 Регламенту Суду.

7. Як заявник, так і Уряд подали свої додаткові письмові зауваження щодо суті справи (пункт 1 правила 59 Регламенту Суду). На додаток, були отримані коментарі третьої сторони - Грецької групи із нагляду за виконанням Гельсінських угод [Greek Helsinki Monitor], якій Голова Суду надав можливість взяти участь у письмовій процедурі (пункт 2 статті 36 Конвенції та пункт 3 правила 44 Регламенту Суду).

8. Слухання у справі були публічними і відбулися у Палаці прав людини у Страсбурзі 13 квітня 2011 року (пункт 3 правила 59 Регламенту Суду).

У засіданні Європейського суду взяли участь:

(a) з боку Уряду

Пан М. Озмен, Спів-уповноважений представник,

Пані А. Емюлер,

Пан М.З. Узун,

Пані Н. Аксой,

Пан О. Сайдам,

Пан Ю. Аксунгур, Адвокат;

(b) з боку заявника

Пан С. Есмер, Адвокат.

Європейський суд заслухав виступи пана Есмера і пана Озмена.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

9. Заявник, який має ромське походження, народився у 1931 році і мешкає в Анкарі.

A. Заява № 4149/04

1. Книга «Цигани Туреччини (Türkiye Çingeneleri)»

10. У 2000 році Міністерство культури опублікувало 3.000 примірників книги під назвою «Цигани Туреччини», написаної доцентом Алі Рафет Озканом [Ali Rafet Özkan]. Зміст цієї книги перед опублікуванням було схвалено редакційною дорадчою колегією. У передмові книги зазначається наступне:

«...»

Цигани сьогодні мирно живуть на території Туреччини, як вони і жили на протязі всієї своєї історії, але зараз вони покинуті напризволяще, без регулювання, нагляду чи уваги. Їхній хаотичний спосіб життя, в якому вони залишені цілком на відкуп своїй власній долі, напризволяще, є помилкою з турецького боку. Нинішній невпорядкований життєустрій циган та той факт, що незважаючи на спільну довгу історію, не вважається за необхідне втручатись будь-яким способом у їхній закритий світ, є ще одним недоліком. Із цим також пов'язаний той факт, що у той час коли цигани дійсно проживали протягом багатьох років поміж нас, вони піддавалися остракізму з боку місцевого населення і були об'єктом зауважень, які їх паплюжили, що здебільшого було наслідком неосвіченості та упередженості. Негативна реакція і прикрі звинувачення, з якими вони зустрічаються куди б не пішли, змусили циган, чия соціальна структура вже є закритою від зовнішнього світу, жити у ще вужчих рамках.

Ми відчули потребу зробити крок назустріч невідомому світу цих людей, які жили серед нас протягом століть і стали зараз частиною сучасної турецької культури. Таким чином, моя мета полягала в тому, щоби використовуючи емпіричний підхід, пізнати їх ближче та показати циган Туреччини такими як вони є, в усіх аспектах, на основі принципів наукової об'єктивності.

Дане дослідження складається зі вступу та двох розділів.

Вступ включає у себе загальне уявлення про циган та їхнє походження, а також детальну інформацію про їхню міграцію, і розглядає їхню історію у Туреччині у світлі різних архівних документів та наукових джерел. У першому розділі соціокультурні характеристики циган розглядаються у широкому сенсі. У цьому розділі досліджуються, зокрема, побут та подорожі циган, їхня музика, танці, мова, традиції та звичаї. Другий розділ присвячений віруванням та звичаям циган.

Це дослідження, яке я презентую без будь-яких претензій, а суто прагнучи заповнити значну прогалину (оскільки це перше дослідження у своєму роді) та надати дороговказ для тих, хто у майбутньому працюватиме над темою циган, було підготовлено з використанням описового, порівняльного та феноменологічного методів, а також технік включеного спостереження та інтерв'ю.

...»

11. У вступі автор продовжив констатувати, що

««...»

Цигани поширилися у всьому світі, проте їм так і не вдалося позбавитися свого статусу маргінальної групи, яку всюди не допускали і зневажали. Окрім відмінностей у їхньому способі життя, основною рисою, яка найбільш явно відрізняє циган від інших, є темніший, смаглявіший колір шкіри. У типологічному відношенні більшість циган мають середній зріст, гнучку будову тіла, великі дуже чорні очі (іноді карі чи блакитні) та довгі густі вії; чоловіки мають довгі вуса. Вуста тонкі та витончені, зуби білі та рівні, шелепа кругла. Вони мають вузький лоб і скроні та маленький череп. Їхнє волосся кучеряве, чорне, довге та густе. Жінки після досягнення середнього віку стають широкими та повними. Молодші люди стрункі, з твердими та сильними м'язами (дивись «Кармен» Проспера Меріме, «Наші власні циганські історії та історії з усього світу» [Gypsy Stories of our own and from around the world] Тахіра Алангу та «Виготовлення решетів циганами Посалара» [The sieve-making of the Gypsies of Posalar] Есата Ураса).

...

Дане дослідження має на меті показати справжню специфіку циган – людей, які жили серед нас протягом століть і стали невід’ємною частиною сучасної турецької культури, але стосовно яких ще не провадилося всеосяжного наукового дослідження, оскільки їхня національно-культурна ідентичність переважно зневажалась через труднощі ідентифікації та визначення. Це дослідження надасть уявлення про їхні соціокультурні риси, вірування, міфологію, свята та святкування в усіх їх аспектах.

Для цілей даного дослідження було проведено початковий огляд інформації, документації та матеріалів про циган з Туреччини та звідусіль. Отримані таким чином інформація та документи були після цього систематизовані на основі їх наукової достовірності з використанням критеріїв валідності. Після цього було проведено емпіричне дослідження, включаючи спостереження за його учасниками, яке здійснювалось шляхом перебування у середовищі циганського населення та проживання з ними. Були відвідані всі регіони Туреччини, де проживало циганське населення (як кочове, так і осіле), і у цей спосіб зроблена спроба з’ясувати факти про їхній спосіб життя, традиції, вірування, види культур та звичаїв не лише шляхом збирання даних і документальних та інших матеріалів, але й емпіричним методом, який полягає у проживанні серед них.»

12. У своїй книзі автор присвятив главу «Циганам сучасної Туреччини». У цій главі він зазначив, що:

«Цигани сьогодення розкидані практично по усій території Туреччини. Головним чином вони розміщені у регіонах Мармурового, Егейського та Середземного морів, з нижчою концентрацією біля Чорного моря, у центральній Анатолії та південно-східній Анатолії. Територіальна розповсюдженість циган у Туреччині буде розглядатися саме тут.

...

До цього часу жоден загальний перепис населення не містив окремих записів про циган; відтак, загальна чисельність циганського населення Туреччини достеменно не відома. Замість використання гаданих цифр ми отримали інформацію від самих циган, від людей, які проживають поряд з ними, та від місцевих посадовців. Ми спробували уточнити цю інформацію, порівнявши її з даними про загальну чисельність населення району, отриманими нами від керівників районних адміністрацій (мухтарів).

...

Стамбул

...

Цигани, які проживають у межах провінції Стамбул, зазвичай заробляють собі на життя музикою, продажем квітів, здачею металообробку, збиранням сміття і паперу, ковальством і обробкою заліза, носінням вантажів, ворожінням, прибиранням, роботою візниками, куванням міді, збиранням слимаків та продажем товарів з рук. Крім того, є деякі з них, хоча їх і не багато, які живуть за рахунок кишенькових та інших крадіжок, а також від продажу наркотиків.

Текірдаг

...

Роми (цигани) Текірдагу здобувають собі засоби до існування музикою, носінням вантажів та поліровкою взуття. Жінки займаються прибираннями на дому і виготовляють цеглу на цегельному заводі. Мешканці Чорлу та Люлебургазу живуть за рахунок музики, носіння вантажів, продажу коней (торгівельних операцій з домашньою худобою), будівельних робіт та проведення лотерей, а жінки заробляють на життя прибиранням.

Кіркларелі

...

Роми Кіркларелі здебільшого живуть за рахунок музики, роботи візниками, вуличної торгівлі, носіння вантажів, прибирання та операцій з металобрухтом.

Едірне

...

Ті, хто живуть у центрі міста Едірне, зазвичай здобувають собі засоби до існування роботою візниками, операціями з металобрухтом та вуличною торгівлею, тоді як жінки роблять внесок до сімейного бюджету, займаючись прибиранням. Майже всі мешканці району Юкарі Заферіє [Yukarı Zaferiye] міста Кешан заробляють на життя музикою. Решта з них працюють у різних сферах, таких як робота на рисових полях, заливання бетону на будівельних майданчиках, носіння вантажів, робота візниками, збирання жаб і слимаків, збирання металобрухту і макулатури, фарбування будинків та продаж сіміту (вид булочки). Ті, хто живуть в Узункепрю, живуть за рахунок збирання металобрухту, бляхарства та корзиноплетіння.

...

Анкара

...

Цигани центрального району Анкари заробляють на життя крадіжками, жебракуванням, продажем товарів з рук, ворожінням, грабунками ювелірних магазинів [zercilik] та виготовленням магічних амулетів. Невелика частина з них також залучена до бляхарства, роботи зі шкіряною упряжжю, виготовлення решетів і корзин. Крім того, багато з них працює музикантами у нічних клубах. Також є дані, що більшість з тих, хто торгує залізними виробами навколо Алтіндаг і Хамамьоню, є циганами з Чанкірі.

...

Ми спробували відвідати кожен провінцію і район, в яких проживали цигани. Подані нами для кожної провінції цифри були отримані шляхом порівняння інформації, беручи до уваги надані циганами перебільшені цифри та спілкуючись у подальшому з керівниками районних адміністрацій (мухтарами) і з районною поліцією, коли у цьому була потреба. ...»

Подібні до цитованих вище зауваження були зроблені стосовно ромського населення, яке проживає в інших частинах Туреччини, таких як Ізмір, Маніса, Конья, Адана та Анталія.

13. Заключні параграфи висновку у книзі «Цигани Туреччини» говорять про наступне:

«Найбільш важливими ланками, що пов'язують між собою циган, є їхні сім'ї і соціальний устрій, а також їхні традиції. Попри той факт, що вони вели кочовий спосіб життя більше тисячі років, вони змогли зберегти свій традиційний життєвий уклад завдяки практиці одруження всередині групи. Їхнє залучення до цих традицій починається з народження і триває до самої смерті. Безперечно, традиції є найбільш значущим фактором циганського способу життя. Найстаріші члени циганської громади несуть найбільшу відповідальність за захист та збереження традицій. Однак з огляду на потреби та обставини, які постійно змінюються, стало важко зберігати соціальну структуру циган. Зокрема, одна з таких соціальних структур під назвою «Натія» [Natia] не може надалі стало існувати у сучасній Туреччині.

Найбільш вражаючою рисою циган є їхній спосіб життя. Як наслідок, всі сфери соціально-культурної діяльності, які складаються з міграції та поселення, танців, музики, мови, приймання їжі та напоїв, ворожіння, чаклунства та роду занять, визначають справжню природу циганського буття. Можна сказати, що ці елементи складають видиму частину айсбергу. Зазвичай інші люди впізнають циган саме завдяки цим явищам. Тим не менш, шлях до справжнього пізнання циган лежить через занурення у їхнє суспільство і повний аналіз їхніх традицій та вірувань. Таємний світ циган відкривається через їхні вірування, зокрема, через їхні забобони і табу.

Як і будь-які інші люди, цигани відчують потребу у вірі та поклонінні. На додаток до сприйняття релігії тієї країни, в якій вони проживають, вони також зберігають традиційні, характерні для їхньої культури вірування. Звідси випливає, що цигани мають автентичні свята та святкування, які випливають з їхніх вірувань, витоки яких можна частково знайти в Індуїзмі.

На нашу думку, ці люди, які всюди потерпають від неприйняття та приниження, могли би перетворитись у громадян та скласти актив нашої держави і нашої нації, як тільки їхні освітні, соціальні, культурні та медичні проблеми були би вирішені. Це просто вимагає зосередження більшої уваги на цьому питанні з терпінням та рішучістю.»

2. Проведення на національному рівні, ініційовані заявником

14. 15 червня 2001 року заявник подав заяву від імені турецьких асоціацій ромів/циган до Міністерства культури. У своєму зверненні він доводив, що автор [названої вище] книги стверджує, що цигани займаються незаконною діяльністю, живуть як «зłodії, кишенькові зłodії, шахраї, розбійники, лихварі, жебраки, наркоторгівці, повії та утримувачі борделів», є полігамними та агресивними. Заявник також доводив, що книга містить кілька інших зауважень, які ображають та принижують гідність циган. Стверджуючи, що ці зауваження становлять кримінальне правопорушення, він просив про припинення продажу цієї книги та вилучення всіх її копій.

15. Того ж дня керівник відділу публікацій Міністерства культури наказав відкликати 299 примірників цієї книги, які ще не були продані, до відділу публікацій.

16. 11 жовтня 2001 року заявник написав листа до Міністерства культури, поцікавившись, чи були вилучені примірники книги.

17. 17 жовтня 2001 року керівник відділу публікації Міністерства культури повідомив заявника, що редакційна дорадча колегія Міністерства, яка складалася з семи професорів, вирішила, що ця книга є формою наукового дослідження та не містить жодних образ чи подібних зауважень. Заявника також було поінформовано, що автору книги не буде дозволено вносити жодні доповнення до її тексту і що на прохання автора Міністерство передало йому всі авторські права на книгу.

18. 4 лютого 2002 року заявник надіслав листа до Міністерства культури та до доцента Алі Рафет Озкана [Ali Rafet Özkan], повторивши своє початкове прохання. Жодної відповіді він не отримав.

19. Згодом, 30 квітня 2002 року, заявник від свого імені звернувся до Цивільного суду загальної юрисдикції міста Анкари із позовом до Міністерства культури та автора книги, вимагаючи відшкодування моральної шкоди, завданої йому зауваженнями, які містились у книзі. Він стверджував, що ці зауваження становили посягання на його особистість як рома/цигана [за національністю] і були образливими. Заявник також просив конфіскувати примірники книги та заборонити її публікування і розповсюдження.

20. Автор книги доводив у відповідь, що матеріалами, на які він спирався, були звіти штаб-квартири поліції Адани та книги інших авторів про циган, і що він не мав жодного наміру ображати чи принижувати циган. Крім того, автор зазначив, що уривки, на які посилається заявник, мають розглядатися не відокремлено, а в контексті всієї книги.

21. 24 вересня 2002 року Цивільний суд Анкари відхилив вимоги заявника у частині, яка стосувалася автора книги. Він розцінив книгу як результат академічного дослідження, яке базувалося на наукових даних і розглядало соціальну структуру ромів/циган у Туреччині. Таким чином, суд першої інстанції постановив, що оскаржувані зауваження не ображали заявника. У частині претензій заявника до Міністерства, Цивільний суд вирішив, що йому бракує юрисдикції і що розгляд по суті цієї вимоги заявника відноситься до компетенції адміністративних судів.

22. 25 жовтня 2002 року заявник оскаржив це рішення. У своєму зверненні заявник стверджував, що книга не могла розглядатися в якості наукового дослідження і що в силу цього Міністерство культури не повинно було її видавати.

23. 21 квітня 2003 року Касаційний суд залишив у силі рішення суду першої інстанції. Він зазначив, що зауваження, проти яких заперечував заявник, носили загальний характер. Тому суд не знайшов підстав для висновку, що зауваження стосувались всіх ромів/циган або що вони становили посягання на особистість заявника.

24. Прохання заявника стосовно виправлення цього рішення було відхилено 8 грудня 2003 року.

25. Згодом, невстановленого дня, заявник розпочав провадження проти Міністерства культури у Адміністративному суді Анкари. Він просив відшкодувати моральну шкоду, стверджуючи, що зміст опублікованої Міністерством культури книги був образливим та ганебним по відношенню до ромської/циганської громади. Адміністративний суд 7 квітня 2004 року відмовив заявникові. Він постановив, що книга, про яку йдеться, перед самим опублікуванням перевірялась доповідачем, призначеним редакційною дорадчою колегією. Після схвалення доповідачем дорадча колегія погодила опублікувати книгу. По слідах тверджень заявника дорадча колегія, яка складалася з 7 професорів, знову вивчила книгу 25 вересня 2001 року та вирішила, що це було академічне дослідження, яке базувалося на

науковому аналізі, і що у випадку продовження його розповсюдження та продажу, жодних незручностей не виникло би. На цій підставі Адміністративний суд зробив висновок, що твердження заявника були необґрунтованими. Заявник не оскаржив цього рішення.

В. Заява № 41029/04

26. У 1991 і 1998 році, відповідно, неурядова організація «Мовна асоціація» опублікувала два словники під назвою «Турецький словник для учнів (Öğrenciler için Türkçe Sözlük)» та «Турецький словник (Türkçe Sözlük)». Незважаючи на різні назви, обидва словники мали цілковито однаковий зміст. Видання цих словників було частково профінансоване Міністерством культури.

27. 30 квітня 2002 року заявник надіслав листа Виконавчій раді Мовної асоціації від імені Конфедерації культурних асоціацій ромів/циган. У своєму листі заявник стверджував, що деякі статті у словниках були образливими і дискримінаційними по відношенню до ромів/циган.

28. На сторінці 279 обох словників наступні визначення були надані в контексті слова «циган» (çingene):

«Циган» (çingene): 1. етнічна група чи особа, яка належить до етнічної групи походженням з Індії, члени якої ведуть кочовий спосіб життя та широко розкидані по світу. 2. (метафорично) скупий.

«Циганський борг» (Çingene borcu): несуттєвий борг, який складається з кількох маленьких боргів.

«Циган грає, курд танцює» (Çingene çalar Kürt oynar): місце, де багато штовханини та гамору.

«Циганський намет» (Çingene çergesi) (метафорично): брудне та злиденне місце.

«Циганське весілля» (Çingene düğünü): людна та гамірна зустріч.

«Циганський бій» (Çingene kavgası): словесна сварка з використанням вульгарної мови.

«Циганські гроші» (Çingene parası): дрібні монети.

«Циганський рожевий» (Çingene pembesi): [надто яскраво] рожевий.

«Циганська мова» (çingenese): мова, якою розмовляють цигани.

«Циганскість» (çingenelik): 1. бути циганом 2. (метафорично) бути скупим чи жадібним.

«Ставати циганом» (Çingeneleşmek): демонстрація скупкої поведінки.

29. На думку заявника, статті щодо циганської громади мали негативне, дискримінаційне та упереджене супутнє навантаження. Далі заявник стверджував, що Міністерство освіти та Турецька мовна громада на його прохання виправили свої словники, і подібним чином

попросив Мовну асоціацію скоригувати вищенаведені визначення та прибрати будь-які дискримінаційні вислови зі словників. Жодної відповіді на свій лист він не отримав.

30. У подальшому, 15 липня 2002 року, заявник надіслав чергового листа до Мовної асоціації, повторивши своє прохання. Він додав, що ініціюватиме судову справу проти Асоціації, якщо його прохання не буде задоволене до 20 серпня 2002 року.

31. 16 квітня 2003 року заявник звернувся до Цивільного суду загальної юрисдикції міста Анкари із позовом проти Мовної асоціації, вимагаючи прибрати вищенаведені визначення та вислови зі словників. Заявник також домагався компенсації моральної шкоди, яка була йому завдана фразами, що містилися у цих словниках. У цьому зв'язку він стверджував, що визначення у словниках становили посягання на його особистість як рома/цигана [за національністю] та ображали його особисто.

32. У своїх запереченнях у відповідь Мовна асоціація наголошувала, поміж іншого, що поміщені у словниках визначення та вислови ґрунтувались на історичних та соціологічних реаліях і не переслідували жодного наміру принизити чи образити етнічну групу. Вона також доводила, що словники містять вислови та визначення, які широко вживаються у суспільстві, і що існують інші подібні вислови в турецькій мові, які стосуються албанців, євреїв та турків.

33. 16 липня 2003 року Цивільний суд Анкари відмовив заявникові. Він постановив, що визначення і вислови у словниках ґрунтувались на історичній та соціологічній реальності і що не було жодного наміру принизити чи образити етнічну групу. Суд також зазначив, що у турецькій мові існували щодо інших етнічних груп аналогічні вислови, котрі видавались у словниках та енциклопедіях.

34. Заявник оскаржив це рішення. 15 березня 2004 року Касаційний суд залишив у силі рішення від 16 липня 2003 року.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Цивільний кодекс

35. Стаття 24 Цивільного кодексу передбачає наступне:

«Будь-яка особа, чії особисті права незаконно порушено, може звернутися за захистом до судді проти усіх тих, хто спричиняє порушення.

Порушення є незаконним, якщо воно не виправдане згодою особи, права якої порушено, чи не є необхідним з огляду на важливі приватні чи публічні інтереси, або в силу закону.»

До того ж, відповідно до статті 25 Цивільного кодексу:

«Позивач може просити суддю запобігти ризику порушення, наказати припинити наразі триваюче порушення чи встановити незаконність такого порушення, навіть якщо воно вже припинилося.

На додаток до такого судового процесу позивач може також просити, щоби виправлення порушення або рішення було оголошено чи вручено третім сторонам.

...»

В. Кримінальний кодекс

36. Пункт 2 статті 312 раніше чинного Кримінального кодексу передбачав наступне:

«...

Будь-яка особа, яка підбурює інших до ненависті чи ворожнечі на соціально-класовому, расовому, релігійному, конфесійному чи регіональному ґрунті має у випадку засудження нести покарання у вигляді позбавлення волі на строк від одного до трьох років та штрафу у розмірі від дев'яти тисяч до тридцяти шести тисяч лір. Якщо це підбурювання загрожує публічному порядку, вирок має бути ще посилений від третини до половини.»

37. Новий Кримінальний кодекс набув чинності 1 червня 2005 року (Закон №5237). Стаття 216 нового Кодексу передбачає наступне:

«1. Будь-яка особа, яка публічно провокує ненависть чи ворожнечу в одній частині населення по відношенню до іншої частини з відмінними ознаками, які базуються на соціально-класовому, расовому, релігійному ґрунті, віросповіданні чи регіональних відмінностях, так, щоб створити очевидну і безпосередню загрозу громадській безпеці, має бути засуджена до позбавлення волі на строк від одного до трьох років.

2. Будь-яка особа, яка публічно паплюжить частину населення на соціально-класовому, расовому, релігійному, конфесійному, гендерному чи регіональному ґрунті, має бути засуджена до позбавлення волі на строк від шести місяців до одного року.

...»

ІІІ. ДОКУМЕНТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ ПРОТИ РАСИЗМУ ТА НЕТЕРПИМОСТІ (ЄКРН)

38. У своїй четвертій доповіді щодо ситуації у Туреччині (CRI(2011)5), опублікованій 8 лютого 2011 року, ЄКРН привітала той факт, що задля подолання негативних стереотипів із визначення терміну «циган» у словниках прибрано вирази з супутнім навантаженням, які могли б бути сприйняті як дискримінаційні. Вона також закликала турецькі органи влади продовжувати та зміцнювати їхні зусилля у подоланні негативних стереотипів по відношенню до ромів, та будувати конструктивний діалог з ромською громадою.

39. У своїй Загальнополітичній рекомендації № 10 про боротьбу з расизмом та расовою дискримінацією у галузі шкільної освіти та на її основі, прийнятій 15 грудня 2006 року, ЄКРН також рекомендувала, щоби держави-члени [Ради Європи] забезпечили ключову роль їхньої шкільної освіти у боротьбі проти расизму і расової дискримінації у суспільстві шляхом заохочення учнів до критичного мислення та прищеплення їм необхідних навиків для виявлення та реагування на стереотипи чи елементи нетерпимості у матеріалах, якими вони користуються.

ПРАВО

І. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

40. Заявник стверджував, що книга «Цигани Туреччини» та зазначені вище у пунктах 26-28 словники містять вирази та визначення, які ображають його особистість як рома/цигана [за національністю].

41. Уряд заперечував проти цієї вимоги.

А. Питання про те, чи повинні заяви розглядатися за статтею 8 або ж за статтею 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

42. Велика Палата зауважує, що Палата розглянула скарги заявника за статтею 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції. Ці положення звучать наступним чином:

Стаття 8

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

Стаття 14

«Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.»

43. Велика Палата повторює, що саме Суд остаточно визначає характеристики, які мають надаватися фактам у справі за національним законодавством і не пов'язаний характеристиками, які надаються заявником чи Урядом (дивись рішення у справі «Скоппола проти Італії» (№2) [Scoppola v. Italy] [Велика Палата] від 17 вересня 2009 року, заява №10249/03, пункт 54). Дискримінація для цілей статті 14 Конвенції означає неоднакове поводження з особами у відносно подібних ситуаціях без об'єктивного та розумного обґрунтування. Не існуватиме об'єктивного та розумного обґрунтування, якщо відмінність у поводженні не переслідує «законної мети» або якщо відсутнє розумне співвідношення пропорційності між застосованими засобами та переслідуваною метою (дивись поміж багатьох інших джерел рішення у справах «D.H. та інші проти Чеської Республіки» [D.H. and Others v. the Czech Republic] [Велика Палата], заява №57325/00, пункт 175, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2007-IV, та «Берден проти Сполученого Королівства» [Burden v. the United Kingdom] [Велика Палата], заява №13378/05, пункт 60, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2008-...).

44. Європейський суд зауважує, що дискримінація, зокрема, за ознакою етнічного походження є формою расової дискримінації. Расова дискримінація є особливо зухвалою формою дискримінації та з огляду на її небезпечні наслідки вимагає від органів влади особливої пильності і рішучої реакції. Саме через це органи влади мають використовувати всі доступні їм засоби для боротьби з расизмом, зміцнюючи тим самим демократичні уявлення суспільства, у якому різноманіття розглядається не як загроза, а як джерело його

[культурного] збагачення (дивись рішення у справі «Начова та інші проти Болгарії» [Nachova and Others v. Bulgaria] [Велика Палата], заяви №№43577/98 та 43579/98, пункт 145, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2005-VII, та у справі «Тімішев проти Росії» [Timishev v. Russia], заяви №№55762/00 та 55974/00, пункт 56, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], ECHR 2005-XII). Суд далі зазначає, що через їхню бурхливу історію та постійне викорінення роми стали особливо знедоленою та вразливою меншиною. І як Суд зауважував у попередніх справах, вони в силу цього вимагають особливого захисту (дивись згадане вище рішення у справі «D.H. та інші проти Чеської Республіки» [D.H. and Others v. the Czech Republic], пункт 182).

45. Європейський суд зауважує, що заявник у даній справі, який має ромське походження, стверджував, що профінансовані державою книга та два словники містять зауваження та вислови антиромського характеру. На його думку, ці твердження становили посягання на його особистість як рома [за національністю]. Водночас Суд зазначає, що дана справа не стосується різниці у поводженні та, зокрема, етнічної дискримінації, оскільки заявник не зміг надати достатніх доказів того, що оспорювані публікації мали дискримінаційну мету чи наслідок. Отже, дана справа не може прирівнюватись до інших заяв, які подавались раніше членами ромської громади (дивись в освітньому контексті згадане вище рішення у справі «D.H. та інші проти Чеської Республіки» [D.H. and Others v. the Czech Republic], пункти 175-210; з житлових питань – рішення у справі «Чепмен проти Сполученого Королівства» [Chapman v. the United Kingdom] [Велика Палата], заява №27238/95, пункт 73, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2001-I; та щодо виборів – рішення у справі «Сейдіч і Фінці проти Боснії та Герцеговини» [Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina] [Велика Палата] від 22 грудня 2009 року, заяви №№27996/06 та 34836/06, пункт 45. Відповідно, головне питання у цій справі полягає у тому, чи становили оспорювані публікації, які, як стверджувалось, містили образи расистського характеру, втручання у право заявника на повагу до його приватного життя і якщо так, то чи було втручання сумісним із названим правом. Тому Суд розглядатиме дану справу виключно у контексті статті 8 Конвенції.

В. Попередні заперечення Уряду

1. Аргументи сторін

(a) Уряд

46. Уряд заперечив наявність у заявника статусу жертви в обох заявах, стверджуючи, що вони були заявами «actio popularis» [абстрактні скарги на законодавство чи дії органів влади, які не вплинули безпосередньо на особу заявника]. На думку Уряду, заявник не зміг продемонструвати, що він безпосередньо постраждав від оспорюваних зауважень та висловлювань.

(b) Заявник

47. Заявник стверджував, що принизливі зауваження та висловлювання, які містилися у книзі і словниках, завдали йому матеріальної і моральної шкоди з огляду на його ромське/циганське коріння. Тому він вважав, що має статус жертви згідно зі статтею 34 Конвенції.

(c) Третя сторона

48. Грецька група із нагляду за виконанням Гельсінських угод [Greek Helsinki Monitor] заявила, що будь-який член етнічної групи, який, як стверджується, став мішенню загальному дискримінаційних висловлювань на расистському ґрунті, має статус жертви, оскільки такі висловлювання породжують упередженість проти кожного члена цієї групи. Вона далі зазначила, що захист Європейського суду повинен бути не меншим за той, який надається у національній системі: якщо статус жертви в особі було визнано на національному рівні, Суд не може відмовити у цьому.

2. Рішення Палати

49. Палата зауважила, що хоча книга та словники, що є предметом розгляду, не були спрямовані прямо і особисто на заявника, він міг розпочати судові провадження для отримання компенсації та наводити доводи по суті справи у національних судах за внутрішнім законодавством, зокрема статтями 24 і 25 Цивільного кодексу (дивись пункт 35 вище). Як наслідок, Палата вирішила, що заявник має статус жертви відповідно до статті 34 Конвенції.

3. Оцінка Суду

50. Європейський суд повторює, що для того, щоби мати можливість подати звернення на підставі статті 34 Конвенції, особа, неурядова організація чи група осіб мають довести, що вони є жертвами порушення прав, передбачених у Конвенції. Щоби претендувати на статус жертви такого порушення, оспорюваний захід має безпосередньо зашкодити особі: тому Конвенція не передбачає подачі «*actio popularis*» з метою інтерпретації викладених у ній прав та не надає можливості особам скаржитись на положення національного закону тільки через те, що вони вважають, що це положення може суперечити Конвенції, хоча безпосередньо і не постраждали від цього (дивись згадане вище рішення у справі «Берден» [Burden v. the United Kingdom], пункт 33, та рішення у справі «Тенасе проти Молдови» [Tănase v. Moldova] [Велика Палата], заява №7/08, пункт 104, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2010-...).

51. Звідси випливає, що існування жертви, яка особисто постраждала від стверджуваного порушення конвенційного права, є абсолютно необхідним для приведення у дію захисного механізму Конвенції, хоча цей критерій і не повинен застосовуватись занадто суворо та жорстко (дивись «Бітенс проти Словенії» [Bitenc v. Slovenia] (dec.), заява №32963/02, ухвала від 18 березня 2008 року). Питання про те, чи може заявник претендувати на статус жертви стверджуваного порушення Конвенції, є доречним на усіх етапах провадження на підставі Конвенції (дивись рішення у справі «Бурдов проти Росії» [Burdiv v. Russia], заява №59498/00, пункт 30, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2002-III).

52. Європейський суд повторює, що він тлумачить поняття «жертва» в автономному сенсі та незалежно від значення понять на національному рівні, як таких, що можуть зв'язувати його із зацікавленістю чи здатністю позиватися (дивись «Санлес Санлес проти Іспанії» [Sanles Sanles v. Spain] (dec.), заява №48335/99, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2000-XI), хоча Суд і має зважати на той факт, що заявник був стороною у національному провадженні (дивись рішення у справі «Мікаллеф проти Мальти» [Micallef v. Malta] [Велика Палата], заява №17056/06, пункт 48, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2009-...).

53. Європейський суд зауважує, що у цій справі заявник ромського походження скаржився на зауваження та вирази, які, як стверджувалося, принижували ромську громаду. Дійсно,

особисто заявник не був мішенню, але він міг почуватися ображеним зауваженнями щодо етнічної групи, до якої він належав. Більше того, під час національного провадження не було жодних суперечок з приводу процесуального положення заявника в суді. Відтак, його справа була розглянута по суті на двох рівнях юрисдикції.

54. З огляду на викладене і беручи до уваги необхідність гнучкого застосування критеріїв щодо визначення статусу жертви, Суд погоджується з тим, що хоча заявник особисто і не був об'єктом оспорюваних уривків, він може розглядатися в якості жертви оскаржуваних фактів у розумінні статті 34 Конвенції. Тому Суд відхиляє попередні заперечення Уряду з приводу відсутності статусу жертви у заявника.

С. Суть справи

1. Заява № 4149/04

(а) Аргументи сторін

(і) Заявник

55. Заявник стверджував, що певні уривки книги «Цигани Туреччини» містять зауваження та вирази, які принижують ромську громаду. Зокрема, він посилався на ту частину книги, у якій надавалася інформація про спосіб життя ромського населення у конкретних містах Туреччини і, зокрема, про нібито їхню участь у незаконній діяльності (дивись пункт 12 вище). За словами заявника, загальний задум автора не був важливим, оскільки ці уривки самі по собі становили собою очевидну образу для ромської громади. Він також висловив своє невдоволення рішеннями національних судів, якими було відхилено його вимогу про компенсацію.

(ii) Уряд

56. Уряд зазначив, що книга була опублікована Міністерством культури за рекомендацією дорадчої колегії з питань публікацій. Згідно з доповіддю дорадчої колегії, спірна книга була порівняльним науковим дослідженням, підготовленим як внесок до етнічних вчень Туреччини. Вона надавала інформацію про походження ромської громади, їхню мову, традиції, вірування, свята, кухню, одяг, музику та умови життя. Уряд зазначив, що після отримання заперечень від заявника книга знову була перевірена кількома професорами університетів, які зробили висновок, що вона не містить жодних образливих тверджень. Нарешті, Уряд стверджував, що Міністерство культури докладало значних зусиль для підтримання ромської культури і традицій.

(b) Рішення Палати

57. Палата вирішила, що хоча наведені заявником уривки та зауваження, якщо читати їх окремо, видаються дискримінаційними та образливими, та якщо дослідити книгу в цілому, неможливо зробити висновок, що автор діяв недобросовісно або мав якийсь намір образити ромську громаду. Палата надала особливої ваги заключній частині книги, у якій автор ясно дав зрозуміти, що «Цигани Туреччини» є академічним дослідженням, у якому проводиться порівняльний аналіз та робиться наголос на історії та соціально-економічних умовах проживання ромського населення у Туреччині. Палата зробила висновок, що автор послався на упереджене зображення ромів для того, щоб продемонструвати сприйняття населенням ромської громади. Як наслідок, Палата не знайшла жодного порушення прав заявника, які захищаються Конвенцією.

(с) Оцінка Суду

(і) Застосовність статті 8 Конвенції

58. Європейський суд нагадує, що поняття «приватне життя» у сенсі статті 8 Конвенції є широким терміном та не піддається вичерпному визначенню. Поняття особистої автономії є важливим принципом, який лежить в основі тлумачення гарантій, передбачених статтею 8. Тому воно може охоплювати численні аспекти фізичної і соціальної самоідентифікації людини. Далі Суд повторює, що він у минулому визнавав, що етнічна ідентичність особи повинна розглядатися як другий такий елемент (дивись рішення у справі «S. та Марпер проти Сполученого Королівства» [S. and Marper v. the United Kingdom] [Велика Палата] від 4 грудня 2008 року, заяви №№30562/04 та 30566/04, пункт 66, та у справі «Чуботару проти Молдови» [Ciubotaru v. Moldova] від 27 квітня 2010 року, заява №27138/04, пункт 49). Зокрема, будь-який негативний стереотип про групу, коли він досягає певного рівня, може негативно вплинути на відчуття самоідентифікації групи і на почуття самооцінки та впевненості у собі членів цієї групи. Саме у цьому сенсі він може розглядатися як такий, що завдає шкоди приватному життю членів цієї групи.

59. Більше того, хоча основним призначенням статті 8 і є захист індивіда від свавільного втручання з боку державних органів, вона не просто змушує державу утримуватись від такого втручання. На додаток до цього негативного зобов'язання можуть існувати також позитивні зобов'язання, властиві для ефективної поваги до права на приватне життя. Дані зобов'язання можуть включати вжиття заходів, спрямованих на забезпечення поваги до приватного життя навіть у сфері відносин індивідів між собою (дивись рішення у справі «Тавлі проти Туреччини» [Tavlı v. Turkey] від 9 листопада 2006 року, заява №11449/02, пункт 28, та згадане вище рішення у справі «Чуботару» [Ciubotaru v. Moldova], пункт 50).

60. Повертаючись до обставин даної справи, Суд зауважує, що заявник, який має ромське походження, відчув себе ображеним через деякі уривки з книги «Цигани Туреччини», яка присвячена ромській громаді. Через це він ініціював цивільне провадження проти автора книги та Міністерства культури (дивись пункти 19-25 вище). Як наслідок, на кону у даній справі перебуває публікація, яка, як стверджується, зачіпає самоідентифікацію групи, до якої належав заявник, а тому - і його приватне життя. Європейський суд також зауважує, що хоча «Цигани Туреччини» були опубліковані Міністерством культури (дивись пункт 10 вище), останнє у подальшому повернуло авторське право автору книги (дивись пункт 17 вище). Більше того, заявник не подав апеляцію на рішення Адміністративного суду Анкари, яким була відхилена його адміністративна скарга проти Міністерства культури (дивись пункт 25 вище). Тому він не продовжив свою справу проти державних органів в частині їхньої участі у публікації, що оспорується.

61. За таких обставин Суд дотримується думки, що основне питання, яке постало у даній заяві, стосується не прямого втручання національних органів влади у приватне життя заявника, а швидше дотримання Урядом-відповідачем свого позитивного зобов'язання за статтею 8 щодо захисту приватного життя заявника від стверджуваного втручання з боку третьої особи, а саме – автора книги. Іншими словами, Суд буде намагатись встановити, чи у світлі статті 8 Конвенції турецькі суди повинні були задовольнити цивільний позов заявника, присудивши йому грошову суму в якості відшкодування моральної шкоди та заборонивши розповсюдження книги.

(ii) Дотримання статті 8 Конвенції

(α) Загальні принципи

62. Межа між позитивними та негативними зобов'язаннями за статтею 8 не піддається точному визначенню. Тим не менш, принципи, що підлягають застосуванню, є схожими. В обидвох контекстах увага має бути зосереджена на досягненні справедливої рівноваги між конкуруючими інтересами індивіда та суспільства в цілому; і в обидвох контекстах держава наділяється певною свободою розсуду (дивись поміж багатьох інших джерел рішення у таких справах: «Кіган проти Ірландії» [Keegan v. Ireland] від 26 травня 1994 року, пункт 49, Серії А, №290; «Ботта проти Італії» [Botta v. Italy] від 24 лютого 1998 року, пункт 33, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини, 1998-I; та «Гургенідзе проти Грузії» [Gurgenidze v. Georgia] від 17 жовтня 2006 року, заява № 71678/01, пункт 38).

63. У таких справах як ця, де скарга стосується порушення охоронюваних статтею 8 прав внаслідок використання іншими особами їхнього права на свободу вираження поглядів, при застосуванні статті 8 належна увага має бути приділена вимогам статті 10 Конвенції (дивись, для прикладу і з урахуванням відповідних відмінностей, рішення у справі «Фон Ганновер проти Німеччини» [Von Hannover v. Germany], заява №59320/00, пункт 58, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2004-VI). Тому у подібних справах Суд матиме потребу збалансовувати право заявника на «повагу до його приватного життя» та публічний інтерес у захисті свободи вираження поглядів, зважаючи на те, що не існує ієрархічного співвідношення між правами, гарантованими цими двома статтями (дивись «Тімчіуч проти Румунії» [Timciuc v. Romania] (dec.), заява № 28999/03, пункт 144, ухвала від 12 жовтня 2010 року).

64. У цьому контексті Суд нагадує, що свобода вираження поглядів становить одну з важливих засад демократичного суспільства. З огляду на пункт 2 статті 10 Конвенції, вона застосовується не лише до «інформації» чи «ідей», які схвально сприймаються або ж розцінюються як необразливі чи нейтральні, але й до тих, які ображають, шокують або непокоять. Такими є вимоги плюралізму, толерантності та широти поглядів, без яких не існує демократичного суспільства (дивись поміж багатьох інших джерел рішення у справах «Хендісайд проти Сполученого Королівства» [Handyside v. the United Kingdom] від 7 грудня 1976 року, пункт 49, Серії А №24, та «Рейнбот та інші проти Фінляндії» [Reinboth and Others v. Finland] від 25 січня 2011 року, заява № 30865/08, пункт 74). Ця свобода підлягає обмеженням, визначеним у пункті 2 статті 10 [Конвенції], які, однак, мають тлумачитись дуже суворо. Таким чином, потреба у будь-яких обмеженнях повинна бути переконливо встановлена (дивись для прикладу рішення у справах «Лінгенс проти Австрії» [Lingens v. Austria] від 8 липня 1986 року, пункт 41, Серії А №103, та «Нільсен і Йонсен проти Норвегії» [Nilsen and Johnsen v. Norway] [Велика Палата], заява № 23118/93, пункт 43, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 1999-VIII).

65. У контексті статті 10 Конвенції Договірні Держави мають певну свободу розсуду в оцінці того, чи втручання у право на свободу вираження поглядів було «необхідним у демократичному суспільстві». Однак дана сфера розсуду йде пліч-о-пліч з європейським контролем, охоплюючи як законодавство, так і рішення з його застосування, винесені в першу чергу незалежним судом (дивись рішення у справах «Таммер проти Естонії» [Tammer v. Estonia], заява № 41205/98, пункт 60, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2001-I; «Пек проти Сполученого Королівства» [Peck v. the United Kingdom], заява №44647/98, пункт 77, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2003-I; та «Кархуваара та Ілталехті проти Фінляндії» [Karhuvaara and Iltalehti v. Finland], заява №53678/00, пункт 38, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2004-X). Завдання Суду при здійсненні свого нагляду полягає не у тому, щоби замінювати собою національні органи влади, а у тому, щоби оцінювати у світлі справи в цілому прийняті ними в межах їхньої свободи розсуду

рішення (дивись рішення у справі «Петренко проти Молдови» [Petrenco v. Moldova] від 30 березня 2010 року, заява № 20928/05, пункт 54; рішення у справі «Поланко Торрес та Мовілла Поланко проти Іспанії» [Polanco Torres and Movilla Polanco v. Spain] від 21 вересня 2010 року, заява № 34147/06, пункт 41; та «Петров проти Болгарії» [Petrov v. Bulgaria] (dec.), заява № 27103/04, ухвала від 2 листопада 2010 року).

66. З огляду на це Європейський суд у подібних справах надавав істотної ваги тому факту, чи національні органи влади виявили існування конфлікту прав та потребу забезпечення справедливого балансу між ними (дивись для прикладу і з урахуванням відповідних відмінностей згадане вище рішення у справі «Таммера» [Tammer v. Estonia], пункт 69; рішення у справі «Вайт проти Швеції» [White v. Sweden] від 19 вересня 2006 року, заява № 42435/02, пункт 27; рішення у справі «Стандард Верлагс ГмбХ проти Австрії» (№2) [Standard Verlags GmbH v. Austria] від 4 червня 2009 року, заява № 21277/05, пункт 52; «Лаппалайнен проти Фінляндії», [Lappalainen v. Finland] (dec.), заява № 22175/06, ухвала від 20 січня 2009 року; та рішення у справі «Папаіанопол проти Румунії» [Papaianopol v. Romania] від 16 березня 2010 року, заява № 17590/02, пункт 30).

67. Якщо досягнутий національними судовими органами баланс є незадовільним, зокрема, через те, що важливість чи обсяг одного з поставлених під загрозу фундаментальних прав не були належним чином розглянуті, межі розсуду, які надаються рішенням національних судів, будуть вузькими. Однак, якщо відповідна оцінка була проведена у світлі принципів, що впливають з його сталої практики, Європейський суд потребував би вагомих підстав для заміни власною точкою зору позиції національного суду, який, відповідно, буде мати ширшу свободу розсуду (дивись рішення у справі «MGN Лімітед проти Сполученого Королівства» [MGN Limited v. the United Kingdom] від 18 січня 2011 року, заява № 39401/04, пункти 150 і 155, та рішення у справі «Фон Ганновер проти Німеччини» (№ 2) [Von Hannover v. Germany] [Велика Палата] від 7 лютого 2012 року, заяви №№ 40660/08 та 60641/08, пункт 107).

68. Все це передбачає існування ефективної правової системи, що функціонує з метою захисту прав, які підпадають під поняття «приватного життя», і є доступною для заявника (дивись рішення у справі «Карако проти Угорщини» [Karakó v. Hungary] від 28 квітня 2009 року, заява № 39311/05, пункт 19). Це також має бути перевірено Судом.

(β) Застосування цих принципів до обставин даної справи

69. У даній справі національні суди мусили встановити справедливий баланс між правами заявника за статтею 8 Конвенції як члена ромської громади та свободою автора спірної книги на проведення академічного/наукового дослідження конкретної етнічної групи та опублікування своїх висновків. Заявник стверджував, що ця книга, і особливо та її глава, у якій надавалась інформація про умови життя ромів у різних містах Туреччини, становила образу для ромської громади. Відхиляючи цю претензію на двох рівнях юрисдикції, суди Туреччини спиралися, поміж іншого, на доповідь, підготовлену сімома університетськими професорами, які дійшли висновку, що спірна книга була академічним дослідженням, яке базувалося на наукових даних (дивись пункт 25 вище). Вони взяли до уваги, що вислови та зауваження не були образливими, носили загальний характер, не стосувалися всіх ромів та не становили посягання на особистість заявника (дивись пункти 21 та 23 вище). Більше того, Цивільний суд загальної юрисдикції Анкари встановив, що книга досліджувала соціальну побудову ромської/циганської громади у Туреччині та базувалась на наукових даних (дивись пункт 21 вище).

70. На думку Суду, такі висновки не можуть розглядатися як необґрунтовані або як такі, що ґрунтуються на спотворенні відповідних фактів. У цьому відношенні важливо взяти до уваги, що хоча автор і вказав на певні види незаконної діяльності деяких членів ромської громади, які проживали в конкретних регіонах, ніде у книзі не було негативних висловів автора про ромське населення у цілому або ж тверджень про те, що всі члени ромської громади були залучені до незаконної діяльності. Більше того, у різних частинах книги, а саме у передмові, вступі та заключній частині автор чітко зазначив, що його задумом було пролити світло на невідомий світ громади ромів Туреччини, які піддавалися остракізму та були об'єктом зауважень, що їх паплюжили та переважно ґрунтувались на упередженому ставленні (дивись пункти 10, 11 і 13 вище). З огляду на викладене і за відсутності жодних доказів, що виправдовували би висновок про нещирість тверджень автора, національні суди мали підстави постановити, що автор доклав зусиль для написання своєї роботи та не керувався расистськими спонуканнями (дивись з урахуванням відповідних відмінностей рішення у справі «Йерсілд проти Данії» [Jersild v. Denmark] від 23 вересня 1994 року, пункт 36, Серії А № 298).

71. Більше того, мотиви, наведені національними судами на підтримку своїх висновків, незважаючи на дещо лаконічну манеру викладення деяких з них, відповідали принципам, закладеним у практиці Європейського суду. Зокрема, турецькі суди зважили на той факт, що книга була написана науковцем і в силу цього мала розглядатися як академічна праця. У нещодавніх рішеннях Суд також підкреслив важливість таких праць (дивись рішення у справі «Соргуч проти Туреччини» [Sorguç v. Turkey], заява № 17089/03, пункти 21-35, Збірка рішень і постанов Європейського суду з прав людини [ECHR], 2009-... (витяги), та рішення у справі «Сапан проти Туреччини» [Sapan v. Turkey] від 8 червня 2010 року, заява № 44102/04, пункт 34). Тому здійснення ретельної перевірки будь-яких обмежень свободи науковців у проведенні досліджень та опублікуванні їх результатів цілком узгоджується з практикою Суду.

72. Також узгоджується з підходами Суду розгляд оспорюваних уривків не відокремлено, а у контексті всієї книги та взяття до уваги методу дослідження, використаного автором публікації. У цьому зв'язку Суд зауважує, що зі слів останнього він збирав інформацію у членів ромської громади, місцевих органів влади та поліції. Він також зазначив, що сам жив разом із ромами, щоби пізнати їх життєвий уклад відповідно до принципів наукового спостереження (дивись пункт 11 вище).

73. Більше того, необхідно відзначити, що функціонувала ефективна правова система для цілей захисту прав, які підпадають під поняття «приватного життя», і вона була доступна для заявника у даній справі (дивись пункт 68 вище). Заявник мав змогу ініціювати судове провадження на двох рівнях юрисдикції та отримати мотивовані рішення за результатами розгляду своїх звернень. До того ж, коли він подав скаргу до Міністерства культури, воно наказало в якості перестороги відкликати решту 299 примірників книги, а авторські права були повернуті автору на його прохання (дивись пункти 15 і 17 вище).

74. У світлі наведеного вище Суд задовольнило те, що при зважуванні конкуруючих між собою фундаментальних прав за статтями 8 і 10 Конвенції турецькі суди оцінили ситуацію на підставі принципів, що впливали із добре усталеної практики Суду.

75. Все ж таки Суд повторив би, що вразливе становище ромів/циган означає необхідність приділяти особливу увагу до їхніх потреб та їхнього відмінного від інших способу життя, як у сфері відповідного правового регулювання, так і при винесенні рішень в конкретних справах (дивись згадане вище рішення у справі «Чепмена» [Chapman v. the United Kingdom], пункт 96, та згадане вище рішення у справі «D.H. та інших» [D.H. and Others

v. the Czech Republic], пункт 181). Європейський суд також погоджується з висновками ЄКРН (дивись пункт 38 вище) з приводу того, що Уряд повинен продовжити свої зусилля у боротьбі з негативними стереотипами щодо ромів.

76. З викладених вище міркувань випливає, що у даній справі турецькі органи влади не переступили межі свого розсуду та не знехтували своїм позитивним зобов'язанням щодо забезпечення ефективної поваги до приватного життя заявника.

77. Відповідно, не було допущено порушення статті 8 стосовно заяви №4149/04.

2. Заява № 41029/04

(a) Аргументи сторін

(i) Заявник

78. Заявник стверджував, що вислови у двох оспорюваних ним словниках, надрукованих турецькою Мовною асоціацією, є образливими для ромської/циганської громади. Зокрема, він послався на термін «ставати циганом», який був визначений як «демонстрація скупкої поведінки», та пропонував виключити зі словників такі образливі визначення.

(ii) Уряд

79. Уряд зазначив, що слова і вирази, які містились у словниках, базувались на історичних і соціологічних фактах, і що у цьому не було жодного наміру принизити ромську громаду. Також Уряд повідомив Суд, що Міністерство культури дійсно зробило фінансовий внесок на загальну суму 2700 Євро на публікацію словників у 1991 та 1998 роках. Проте Уряд наголосив, що словник для учнів не був шкільним підручником і не розповсюджувався у школах та не рекомендувався Міністерством освіти в якості частини шкільної програми. Нарешті, він підкреслив, що ці словники фактично були розпродані і не були перевидані після цього.

(b) Рішення Палати

80. Палата взяла до уваги, зокрема, той факт, що передбаченим у словниках дефініціям передувало застереження про їхнє «метафоричне» вживання. Тому вона постановила, що дані висловлювання не можуть розглядатися в якості таких, що завдають шкоди етнічній самоідентифікації заявника. Як наслідок, Палата не знайшла жодного порушення статті 8 Конвенції.

(c) Оцінка Суду

81. Європейський суд на початку зауважує, що заявник вважав себе жертвою негативних стереотипів через певні статті, які містилися у оспорюваних словниках. Тому стаття 8 є застосовною з підстав, визначених у пункті 60 вище. Далі Суд зауважує, що хоча публікація словників, про які йдеться, частково фінансувалася Міністерством культури, заявник подав цивільний позов лише проти Мовної асоціації (неурядової організації) та не ініціював адміністративного провадження проти Міністерства [культури] у національних судах (дивись пункти 31-34 вище). Тому Суд, як і щодо заяви № 4149/04 (дивись пункти 60 та 61 вище), перевірятиме у світлі викладених вище у пунктах 62-68 загальних принципів, чи Уряд виконав своє позитивне зобов'язання за статтею 8 щодо захисту

приватного життя заявника від стверджуваного втручання з боку третьої особи, а саме – Мовної асоціації.

82. Відхиляючи вимогу заявника, Цивільний суд Анкари вказав, що визначення та вислови у словниках базувались на історичній та соціологічній реальності і що не було жодного наміру принизити чи образити ромську громаду. Також він зазначив, що у турецькій мові існують подібні висловлювання стосовно інших етнічних груп, які видаються у словниках та енциклопедіях (дивись пункт 33 вище).

83. Отже, національний суд дослідив статті [у словниках], що є предметом спору, з метою встановити, чи вони незаконно втручалися у права заявника за статтею 8 Конвенції. У процесі цього дослідження він застосував принципи, закладені у практиці Європейського суду з прав людини (дивись пункт 66 вище).

84. У цьому зв'язку Суд зауважує, що словник є джерелом інформації, у якому міститься перелік слів певної мови та надається їх різне значення. При цьому базовим значенням є просто описове чи буквальне значення, тоді як інші значення можуть бути фігуральними, алегоричними чи метафоричними. Словник відображає вживану у суспільстві мову. В обох словниках буквальне визначення слова «çingene» («циган») містилося на сторінці 279. З цього ясно видно, що дані словники були істотними за розміром та мали б охопити усю турецьку мову. Європейський суд також відзначає, що перше визначення слова «циган», яке надається названими словниками, звучить наступним чином: «етнічна група чи особа, яка належить до етнічної групи походженням з Індії, члени якої ведуть кочовий спосіб життя та широко розкидані по світу». В якості другого значення [у словнику] було вказано, що у метафоричному розумінні слово «циган» також означало «скупий» (дивись пункт 28 вище). На цій самій сторінці словники надавали додаткові роз'яснення певних висловлювань стосовно циган, таких як «циганські гроші» та «циганський рожевий». Суд у цьому відношенні зауважує, що відповідно до пояснень Цивільного суду Анкари вказані вислови є частиною розмовної турецької мови.

85. Дійсно, попри однаковий зміст словники мали різну цільову аудиторію, оскільки назва другого словника звучала як «Турецький словник для учнів». Очевидно, що при розробці словника для учнів потрібна більша пильність при наданні визначень тим висловами, які є частиною розмовної мови, але могли би бути витлумачені як принижуючі чи образливі. На думку Суду, було б краще позначати такі вислови як «зневажливі» чи «образливі», а не просто констатувати, що вони є метафоричними. Така засторога відповідала би також Загальнополітичній рекомендації ЄКПР №10, яка окремо обумовлює, що державам слід заохочувати учнів до критичного мислення та прищеплювати їм необхідні навички для виявлення та реагування на стереотипи чи елементи нетерпимості у матеріалах, якими вони користуються (дивись пункт 39 вище).

86. Однак ця складова сама по собі недостатня для того, щоби Суд змінив своєю думкою висновки національних судів, беручи до уваги також той факт, що оспорюваний словник не був шкільним підручником, не розповсюджувався у школах та не був рекомендований Міністерством освіти в якості частини шкільної програми (дивись пункт 79 вище).

87. Нарешті, Суд зауважує, що справа заявника проти Мовної асоціації була розглянута національними судами на двох рівнях юрисдикції (дивись пункти 31-34 вище). Хоча в кінцевому рахунку його позови було відхилено, Суд задовольняє те, що заявнику було надано ефективні засоби правового захисту, як того вимагає стаття 8 Конвенції.

88.3 огляду на викладене вище, Суд вважає, що національні органи влади не переступили межі свого розсуду та не знехтували своїм позитивним зобов'язанням щодо забезпечення ефективної поваги до приватного життя заявника.

89. Відповідно, не було допущено порушення статті 8 стосовно заяви №41029/04.

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД

1. Одностайно відхиляє попередні заперечення Уряду і постановляє, що заявник може претендувати на статус «жертви» для цілей статті 34 Конвенції.

2. Постановляє шістнадцятьма голосами проти одного, що не було порушення статті 8 Конвенції стосовно заяви № 4149/04;

3. Постановляє шістнадцятьма голосами проти одного, що не було порушення статті 8 Конвенції стосовно заяви № 41029/04.

Складено англійською і французькою мовами і оголошено у відкритому засіданні у Палаці прав людини 15 березня 2012 року.

Майкл О'Бойл
Заступник Секретаря-Канцлера

Ніколас Братца
Голова

У відповідності до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Регламенту Суду, окрема думка судді Гюлумян додається до цього рішення.

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2012.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька. Цей переклад здійснено за дорученням та за підтримки Трастового фонду з прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є для Суду обов'язковим і Суд не несе відповідальності за його якість. Його можна завантажити з бази даних HUDOC, де розміщена практика Європейського суду з прав людини (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-якої іншої бази даних, у якій він розміщений зі згоди Суду. Він може бути відтворений з некомерційною метою за умови зазначення повної назви справи разом із вищенаведеним позначенням авторського права та посиланням на Трастовий фонд з прав людини. При потребі використати будь-яку частину цього перекладу з комерційною метою, будь-ласка, зверніться за електронною адресою: publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int